

„BONUS BIBLIOTHECARIUS“: PREDOBRAZ IDEÁLNEHO KNIHOVNÍKA V 1. POLOVICI 19. STOROČIA¹

MIRIAM PORIEZOVÁ

Abstrakt: Štúdiá prináša analýzu príležitostnej reči, ktorá vznikla v prostredí Učenej spoločnosti malohontskej a pripravil ju evanjelický kňaz Samuel Kollár. Autor v nej priblížil a charakterizoval požadované profesionálne schopnosti a vedomosti, potrebné na vykonávanie funkcie knihovníka. Vzorom pri zostavení textu mu bol knihovník Michal Sabó, ktorého biografický portrét uzatvoril Kollárov príspevok.

Kľúčové slová: Príležitostná próza, biografie, knihovník, Michal Sabó, 19. stor., Učená spoločnosť malohontská, Solennia (1811).

ÚVOD

„Čo žiadame a očakávame od tých, ktorí boli ustanovení za kustódov knižníc?“ Túto otázku si položil evanjelický kňaz a historik Samuel Kollár (1769–1831) vo svojom príspevku *Oratio de proprietatibus quae hodie in bonis Bibliothecariis requiruntur...*, ktorý bol publikovaný v ročenke *Solennia*² na rok 1811.

Ročenku vydávala Učená spoločnosť malohontská (1808–1842),³ združujúca na úrovni regiónu vzdelancov s cieľom rozvíjať literárnu činnosť. Členovia spoločnosti, predovšetkým evanjelickí kňazi, členovia stoličnej správy a príslušníci zemianskeho stavu, v *Solenniách* publikovali svoje príspevky, ktoré odzneli na výročných zasadnutiach. Svoju pozornosť v nich venovali najmä filozofickým otázkam, regionálnej a literárnej histórii, cirkevným dejinám, vlastivede, ale i estetike, výchove a vzdelávaniu mládeže. Na stránkach Solennií zaznamenávame i príspevky orientované na otázky spojené so vznikom, cieľom a významom knižníc v spoločnosti.⁴ Neoddeliteľnou súčasťou Solennií sú i biografie samotných členov spoločnosti a bohato zastúpená príležitostná tvorba.⁵

1 Štúdiá je výstupom z projektu *Postavenie latinčiny na Slovensku v 19. storočí*. VEGA č. 2/0067/09.

2 Celý názov ročenky znie: *Solennia Memoriae Anniversariae Bibliothecae Kis-Honthanae Evangelicorum ... Tertium Celebrata in Alsó-Szálnok...* 1811. Pesthíni: typis Matthiae Trattner, 1812. Ročenka vychádzala pravidelne na roky 1809–1832, potom nastala vo vydávaní pauza až do roku 1842, keď vyšla posledný raz ako dvojsväzok za roky 1840–1841. Spolu je teda známych 25 ročníkov. Solennia sú zaujímavým prameňom i z jazykového hľadiska. Väčšina príspevkov je v latinčine, ale publikujúci autori využívali i biblickú češtinu, nemčinu a niekoľko príspevkov je i v maďarčine. Súpis všetkých ročníkov a rozpis jednotlivých článkov z nich je prístupný na stránke Univerzitetnej knižnice v Bratislave v rámci online Bibliografie almanachov, ročeniek a zborníkov vydaných na Slovensku 1701–1918: <<http://retrobib.ulib.sk/wwwisis/azr.htm>>.

3 K dejinám a činnosti spoločnosti, hlavným predstaviteľom a ich názorom viac v: HANAKOVIČ, Š. Učená spoločnosť malohontská – Erudita societas Kishontensis. In: *Kniha*, 91–92. Martin: MS, s. 172–178; HIRNER, A. *Ján Feješ. Jeho dielo a myšlienková sústava*. Martin: MS, 1942; MÜNZ, T. *Náhľady filozofov Malohontskej spoločnosti*. Bratislava: SAV, 1954; VILIKOVSKÝ, J. *Dejiny literárnych spoločností malohontských*. Bratislava: FF UK, 1935.

4 Viac k problematike: ŽIBRITOVÁ, G. a kol. K počiatkom knihovníckej teórie na Slovensku. In: *KNIHA* 93–94. Martin: Matica slovenská, 1996, s. 252–261.

5 K tejto téme napr. ŠKOVIEROVÁ, A. – PORIEZOVÁ, M. Latinská príležitostná próza a poézia na stránkach Solennií : Základný rozbor materiálu. In: *Sambucus VIII*. Trnava: Trnavská univerzita, 2012. [V tlači].

Udalosťou, ktorá podnietila Kollára k napísaniu spomenutej rozpravy, bolo úmrtie evanjelického kňaza Michala Sabóa.⁶ Ten popri členstve v Učenej spoločnosti zastával i pozíciu knihovníka Verejnej knižnice malohontského seniorátu,⁷ na ktorej budovaní sa aktívne podieľal.

Kollárove *Oratio...* môžeme charakterizovať predovšetkým ako príležitostnú reč. Jej autor ju však rozšíril o úvahu na tému nárokov na post knihovníka a biografický portrét M. Sabóa.

V prvom rade sa však lúčil s priateľom a spolubratom a zároveň vyjadril hlboký zármutok nad odchodom manžela a otca rodiny.

BIOGRAPHIA REVERENDI ATQUE CLARISSIMI VIRI MICHAELIS SZABÓ⁸

Michal Sabó sa narodil v rodine roľníkov Andrea Sabóa a Doroty Maťašovej 31. 8. 1761. Do školy začal chodiť v Nižnom Skálniku, ktorú viedol vzdelaný Andrej Stephanides. Po jej ukončení odišiel ďalej študovať do školy v Ožďanoch. Jedným z dôvodov pre jej výber bola zvládnutie maďarského jazyka. Ako rektori tam pôsobili vynikajúci učitelia, najprv Samuel Jaszttabini, potom Pavol Lovtsáni.

V tomto čase sa mladého Sabóa snažili rodičia odhovoríť od ďalších štúdií, avšak neuspeli. Po troch rokoch v Ožďanoch prišiel v roku 1776 na lýceum do Bratislavy. Tu absolvoval kurzy poetiky (u Ferdinanda Fendlera), rétoriky (u Štefana Sabela), filozofie a teológie (u Jána Juraja Strečka). Po absolvovaní osemročného štúdia nastúpil v roku 1785 za rektora v škole v Lučenci. Zdržal sa tu však len rok, pretože už od mája nasledujúceho roku študoval na univerzite v Jene, ktorá patrila v tom čase k najlepším vzdelávacím inštitúciám. Počas troch rokov, ktoré tam strávil, sa venoval najmä teológii a rečníctvu. Po návrate domov (1789) strávil dva roky ako učiteľ synov pána Juraja Ludovíta Malvieux v Rimavskom Brezove, potom vychovával synov Štefana Czekusa a od 1. 9. 1791 začal pôsobiť ako rektor na škole v Ratkovej, kde ostal do februára 1792. Nasledujúcich päť rokov strávil ako evanjelický kňaz opäť v Rimavskom Brezove, od 1797 začal pôsobiť v Arnotine (Boršodská stolica). Tu ho prijali s veľkým nadšením a udelili mu i hodnosť seniorátneho notára. V roku 1803 bol povolaný za kňaza do rodného Malohontu, priamo do Nižného Skálnika. Svoje povinnosti vykonával veľmi zodpovedne, aktívne sa zúčastňoval na diani v senioráte a po vzniku Verejnej knižnice sa stal jej knihovníkom. Zomrel na následky mŕtvice 27. 4. 1811.

Michal Sabó bol ženatý dva razy. Prvé manželstvo uzavrel v čase svojho pôsobenia v Rimavskom Brezove. Tento zväzok trval len krátko a skončil rozvodom. Sabó bol tak podľa Kollára prvým kňazom v Malohonte, ktorý podstúpil nepríjemnosti spojené s takýmto ukončením manželstva. Druhá manželka, Anna Zaiden, pochádzala z Miškolca. Zobrali sa v roku 1799, počas Sabóovho pôsobenia v Arnotine. Tu sa im narodili dve dcéry, z ktorých jedna predčasne zomrela. Po presídlení do Nižného Skálnika sa rodina rozrástla o ďalšie deti, troch synov a dve dcéry.

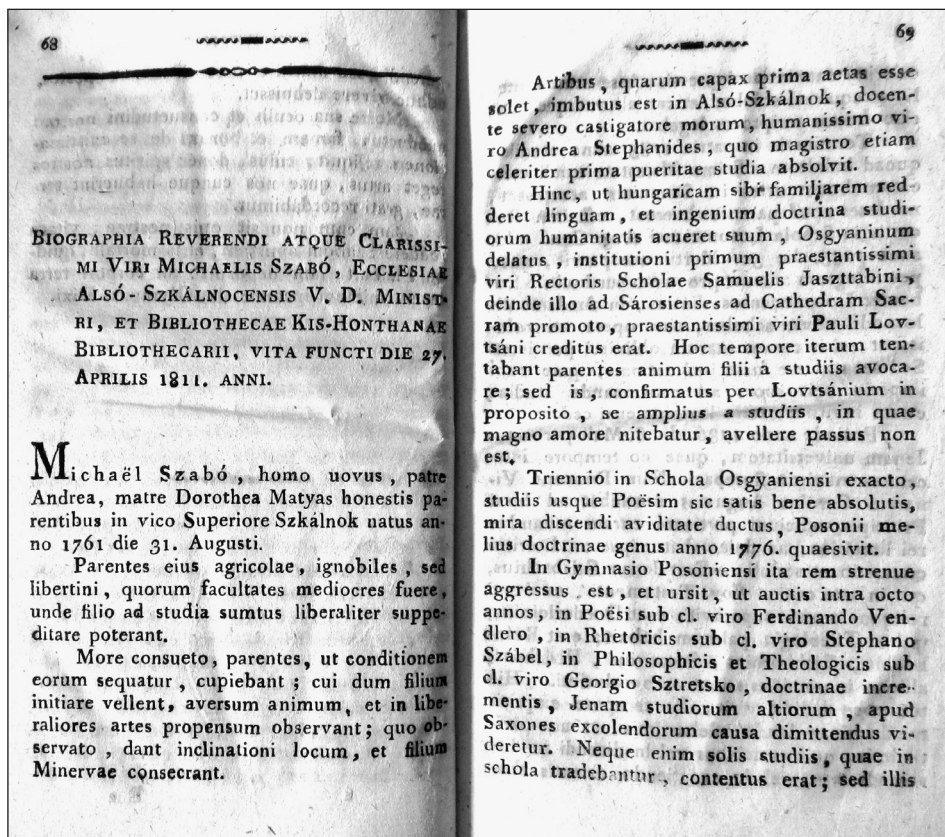
De proprietatibus...

Samuel Kollár pokladal Michala Sabóa za nadaného, rozvážneho a vysoko vzdelaného človeka. V úvode položená otázka, akými vlastnosťami, či schopnosťami by mal disponovať

6 *Slovenský biografický slovník*. Zv. 5. R–Š. Martin: Matica slovenská, 1992, s. 165. ISBN 80-7090-216-7. Heslo Sabó, Michal.

7 K dejinám knižnice výberovo napr. ŠARLUŠKA, V. *Verejná knižnica malohontského seniorátu*. Martin: MS, 1971; HORÍČKOVÁ, A. *Verejná knižnica malohontského seniorátu*. In: *Kniha 93-94*. Martin: MS, 1996, s. 154–156; HORÍČKOVÁ, A. *Verejná knižnica Malohontského seniorátu*. In: *Spríevodca po historických knižniciach na Slovensku 1*. Martin: SNK, 2001, s. 54–63.

8 V častiach Biographia a De proprietatibus uvádzame skrátenú verziu Kollárovej reči, avšak so snahou zachovať charakter textu a podchytiť všetky dôležité konštatovania.

Obrázek č. 1: Životopis ev. kňaza a knihovníka Michala Sabóa.

kvalitný knihovník, mala za úlohu upriamiť podčiarknuť a najmä vyzdvihnúť jeho zásluhy na tomto poli.

Kollár odporúčal, aby osoby, poverené spravovaním knižníc, disponovali nasledovnými zručnosťami: schopnosťou a pripravenosťou získavať, usporiadať a spravovať množstvo kníh, orientovaním sa v množstve poznatkov z rôznych vied, vysoko vyzdvihol jazykovú zdatnosť a odbornú spôsobilosť na prácu s knihami. Okrem toho požadoval, aby bol kandidát na knihovníka múdry, starostlivý a usilovný.

V ďalšom texte Kollár charakterizoval jednotlivé požiadavky a objašňoval dôvody, ktoré ho viedli k ich výberu:

Cognitio

Autor úvahy vychádza z konštatovania, že ľudia v dávnych dobách žili jednoduchšie a z nedostatku poznania vecí okolo seba boli zaznamenávané len najdôležitejšie udalosti. Ani u osôb, ktorým boli tabuľky a neskôr knihy zverené, sa nevyžadovali širšie vedomosti. Výnimkou boli tí, ktorí ich opisovali. Na rozdiel od minulosti, v „nostra aetate“ (ako Kollár označuje svoju dobu), existujú rôzne vzdelávacie inštitúcie, čo bolo v predchádzajúcich časoch neznáme. Mládež tak získava vzdelanie jednoduchšie a vhodnejším spôsobom. Autor zdôrazňuje prínos kníhtlače, ktorá nahradila kedysi drahé a nákladné opisovanie a umožnila lacnejšie a rýchlejšie komunikovanie myšlienok. Kollár poukazuje aj na skutočnosť, že doba je bohatá na nové

objavy a množstvo poznatkov. Z tohto dôvodu považuje u knihovníka za dôležité práve „cognitio“ (znalosť) – orientovanie sa vo vedách a poznanií, aby vedel zodpovedne vybrať vhodnú a prínosnú literatúru.

Necessitas linguarum

Za nemenej dôležitú výbavu u knihovníka považuje Kollár i ovládanie jazykov. Upozorňuje, že kedysi sa zaznamenávali udalosti, dejiny, zákony u jednotlivých národov (napr. Egypťanov, Rimanov, Židov) vlastným písmom do tabuliek. Po ére Alexandra Macedónskeho sa ale mimoriadne rozšírila v literatúre a vede gréčtina. Nástupom a najmä mocenským rozmachom Rímskeho impéria však prenikla aj do vzdialených regiónov latinčina. Zasiáhla nielen komunikáciu medzi ľuďmi v rôznych krajoch a ich zvyky, ale aj umenie a vedy. V tých časoch bolo treba pre vykonávanie knihovníckej práce ovládanie gréckeho a latinského jazyka. Kollár uvádza, že i sám Ovidius odporúčal znalosť oboch jazykov. Ich význam podčiarkol Ovidiovým výrokom: „Nec levis, ingenuas pedicis per artes, Cura sit; et linguas edidicisse duas.“⁹

Žiaroveň ale priznáva, že latinčina a gréčtina už ustúpili zo všeobecného používania a každý píše svojim rodným jazykom, jedným alebo aj dvoma. Avšak jazyková príprava je stále vysoko cenená. Zdôrazňuje sa riadne ovládanie jazykov a zavrhuje sa povrchnosť, ktorá vedie len k čítaniu prekladov, bez poznania originálneho diela.

Cognitio librorum

Nemenej dôležitou schopnosťou je i znalosť kníh a ich vydaní. Podľa Kollára je to dôležité najmä preto, aby neboli vhodné knihy zamenené za tie menej adekvátne. Podstatné je i poznanie autorov a tlačiarov konkrétnych vydaní. Nezáleží totiž na množstve, ale kvalite kníh v knižnici. V našom veku, priznáva Kollár, sa obávame množstva spisov, ktoré vznikajú. Preto je dôležité, aby knihovník bol schopný urobiť výber z autorov a jednotlivých kníh, ktoré vychádzajú, a bez jeho bohatých znalostí v tomto obore by to nešlo.

Sapientia

Ďalšou dôležitou požiadavkou v Kollárovom zozname je múdrosť a učenosť. Žiada sa v tom zmysle, aby sa knihovník vedel rozhodnúť, čo je správne, vhodné a v danej veci aj najlepšie. Aby vedel posúdiť, aká kniha je komu vhodná. Autor úvahy túto vlastnosť približuje ako tú, ktorá zasahuje všetky časti poznania a poznamenáva, že najvyšší tvorca sveta zostavil a usporiadal celé univerzum jej prostredníctvom.

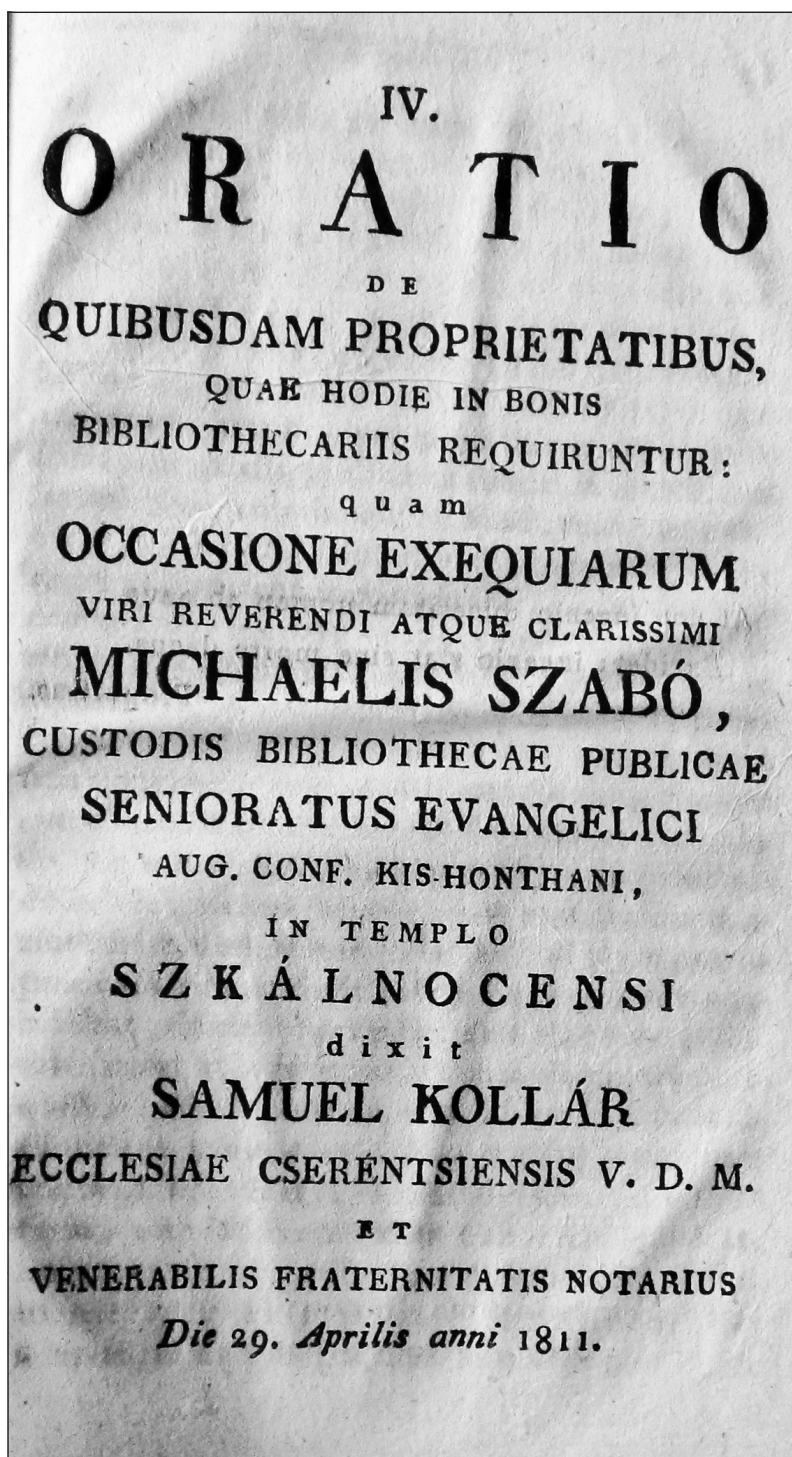
Kollár pokračuje prirôvaním, že usporiadať všetko poznanie a priradiť jednotlivým nálezhom vhodné miesto by nebolo možné a bolo by iba „kopou kameňa, ktoré by bez pričinenia schopného staviteľa nikdy neposkytlo príjemné pohostinstvo svojmu pánovi.“

Je teda dostatočne zrejmé, že učenosť je pre kustóda knižnice nevyhnutná z toho dôvodu, aby obstaral najlepšie knihy z rôznych odborov a zaradil ich na správne miesto v knižnici. Inak by knihy nevýznamné mohli zaujať miesto tých najdôležitejších.

Diligentia

Poslednou Kollárovou požiadavkou je usilovnosť. Pretože taký knihovník sa nielen venuje svojej práci, ale aj koná pohotovo. Táto vlastnosť podnecuje neustále vzdelávanie sa a spôsobuje v konaní vytrvalosť, preto ju Kollár v knihovníkovi vyžaduje. Podľa neho silnie čítaním kníh a ich usporadúvaním, avšak dôležité je, aby s touto cnosťou boli spojené i ostatné už spomenuté. Ak však usilovnosť chýba, nepomôže knihovníkovi ani múdrosť, ani znalosť jazykov a kníh, ani rozvážnosť

⁹ Solennia, ref. 1, s. 60.

Obrázek č. 2: Titulná strana Oratio de proprietatibus... na počest Michala Sabóa od Samuela Kollára.

a učenosť. V prípade jej absencie sa vyššie spomenuté vlastnosti javia ako stratené poklady.

V tomto bode sa Kollár ocitol na konci svojho zoznamu požiadaviek na knihovníka, ktorými Michal Sabó podľa neho vrchovato oplýval. Jeho vzdelanosť, profesionálne kvality a pripravenosť na pozíciu knihovníka v texte opätovne podčiarkuje. Približuje, že Sabó od mladosti intenzívnym štúdiom nadobúdala poznanie, a to čiastočne na gymnáziách doma v Uhorsku, čiastočne počas trojročného pobytu na slávnej univerzite v Jene. Nezanedbával ani jazykovú prípravu. Dobre rozumel grécky, hoci radšej mal latinčinu. Okrem toho používal nemčinu, maďarčinu ako aj slovenčinu, navyše sa doma súkromne učil francúzsky. Zbieral dobré knihy, ako o tom svedčí i jeho vyberaná knižnica: nie podľa farby hodnotil knihy, ale podľa ich obsahu a kvality.

Vedel, ako múdro narábať so svojimi bohatými vedomosťami. Nevyvyšoval sa v pokojných či šťastných obdobiach svojho života, ale ani tie smutné, ktoré naňho často doľahli, ho nezlomili. Nezanedbával svoje povinnosti, aj doma študoval, písal a čítal. Venoval sa služivo knižnici, ktorá mu bola zverená (Verejná knižnica malohontského seniorátu). Všetky ťažkosti, ktoré život smrteľníka prináša, zmierňoval písaným slovom. Všetko, čo prečítal, vrátil okoliu svojou činnosťou a osobnou angažovanosťou.

Záverčné pasáže Kollárovej reči v sebe nesú opätovné vyjadrenia zármutku rodiny, priateľov, predstaviteľov cirkevných kruhov a celého seniorátu, ktorý stratil významného člena.

ZÁVER

Rozlúčkové *Oratio*, venované Michalovi Sabóovi, je zaujímavé z viacerých dôvodov. Môžeme ho označiť ako základný prameň k biografickým údajom o tejto osobnosti, z ktorého čerpali i neskoršie príspevky venované Učenej spoločnosti malohontskej a jej predstaviteľom. Pomerne podrobne totiž čitateľa oboznamuje s rokmi štúdií doma a v zahraničí, približuje jeho profesionálne pôsobenie v rôznych lokalitách a načrtáva i súkromný život. Súčasne je významným zdrojom informácií o záujmoch, aktivitách, čiastočne i o charaktere a povahových vlastnostiach Michala Sabóa, hoci treba brať do úvahy cieľ a zámer samotnej smútočnej reči, ktorým bolo oslávenie jeho kompetencií ako knihovníka. Zároveň treba upozorniť na tento druh príležitostnej prózy, ktorá je stále dôležitým prameňom k poznaniu najmä regionálne pôsobiacich osobností, aj dôvodu používania latinského jazyka. Ten si svoju pozíciu udržal i v priebehu 19. storočia, čiastočne v umeleckej, čiastočne odbornej spisbe autorov z protestantských i katolíckych kruhov.

„BONUS BIBLIOTHECARIUS“: IDEAL MODEL OF LIBRARIAN IN THE FIRST HALF OF 19TH CENTURY

Summary: Our study analyzes one ephemeral print originated in the circumstances of learned society called Učená spoločnosť malohontská. This work was created by Lutheran parson Samuel Kollár. In it he described and defined relevant professional attributes and abilities that were required to be a competent librarian. In the final part of Kollár's article is biographical portrait of Michal Sabó, who was, according to Kollár, an ideal model of librarian.

Keywords: Ephemera, biographies, librarian, Michal Sabó, 19th century, Učená spoločnosť malohontská, Solennia (1811).